

legal order, but only as a derivative of the national legal order, part of the tradition in its development. The organic theory more consistently created the basis for considering national legal experiences as equal in character and individuality, and the relevant national legal orders – as non-random and prolonged in time phenomena. Organic theory stated not only formal independence, but also the substantive uniqueness of the national legal experience, considered it in inseparable unity with the spiritual and cultural vocation and development of the nation.

Key words: nation, national law, separate in law, German classical philosophy, comparative jurisprudence.

УДК 341.09

К. О. САВЧУК,
кандидат юридичних наук

ВНЕСОК ПЕТРА ДМИТРОВИЧА ЛОДІЯ В РОЗВИТОК НАУКИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У статті досліджується внесок у розвиток науки міжнародного права видатного українського філософа та юриста, уродженця Закарпаття Петра Дмитровича Лодія (1764–1829). Показано, що в праці П. Д. Лодія «Теорія загальних прав, що містить у собі філософське вчення про природне всезагальне державне право», яка присвячена питанням держави і права, міститься доволі розгорнуте вчення про міжнародне право, яке він тлумачив виходячи з засад школи природного права.

Ключові слова: історія науки міжнародного права, історія української науки міжнародного права, теорія міжнародного права, природне право, П. Д. Лодій.

Савчук К. А. Вклад Петра Дмитриевича Лодия в развитие науки международного права

В статье исследуется вклад в развитие науки международного права выдающего украинского философа и юриста, уроженца Закарпатья Петра Дмитриевича Лодия (1764–1829). Показано, что в работе П. Д. Лодия «Теория общих прав, содержащая в себе философское учение о естественном всеобщем государственном праве», которая посвящена вопросам государства и права, содержится достаточно развернутое учение о международном праве, которое он толковал исходя из принципов школы естественного права.

Ключевые слова: история науки международного права, история украинской науки международного права, теория международного права, естественное право, П. Д. Лодий.

Savchuk K. O. Contribution of Petro Dmutrovych Lodyi to the development of the science of international law

This article is devoted to the contribution to the development of science of international law by an outstanding Ukrainian philosopher and lawyer, a native of Transcarpathia, Petro Dmutrovych Lodyi (1764–1829). It is shown that P. D. Lodyi's work "The theory of general rights, which contains the philosophical doctrine of natural universal state law" which is devoted to issues of state and law, contains a fairly detailed doctrine of international law, which he interpreted on the basis of the principles of natural law school.

Key words: history of science of international law, history of Ukrainian science of international law, theory of international law, natural law, P. D. Lodyi.

Історія розвитку вітчизняної науки міжнародного права ХІХ – початку ХХ ст, яка ще порівняно недавно майже не привертала уваги сучасних українських юристів-міжнародників, за останні десять–п’ятнадцять років стала доволі популярним напрямом наукових пошуків вітчизняних учених. Науковий доробок юристів-міжнародників минулого, життя та діяльність яких були пов’язані з Україною, набув відображення у вітчизняних підручниках з міжнародного права¹ та його історії², побачили світ монографії таких науковців, як А. І. Дмитрієв та У. Е. Батлер³, О. О. Мережко⁴, О. В. Тарасов⁵, І. В. Земан⁶, було захищено ряд кандидатських дисертацій з цієї проблематики⁷.

Популяризації міжнародно-правових поглядів таких визначних представників вітчизняної міжнародно-правової доктрини, як Т. Ф. Степанов, Д. І. Каченовський, А. М. Стоянов, В. П. Даневський, П. Є. Казанський, І. О. Івановський, В. А. Незабитовський, О. О. Ейхельман, П. М. Богаєвський, В. Е. Грабар, безперечно, сприяло перевидання деяких творів або фрагментів творів, здійснене в рамках багатотомної «Антології української юридичної думки»⁸, що була підготовлена Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, та двотомного видання «Наука міжнародного права в університеті Святого Володимира»⁹, підготовленого Інститутом міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Водночас історія розвитку вітчизняної науки більш раннього періоду залишається значно менш відомою для сучасних дослідників міжнародного права. Розглядаючи внесок українських учених у становлення дослідження та викладання міжнародного права у вищих навчальних закладах Російської імперії, не можна не згадати прізвища відомого українського філософа та юриста, уродженця Закарпаття Петра Дмитровича Лодія (1764–1829), якого у 1803 р. було запрошено для викладацької діяльності у Санкт-Петербурзький педагогічний інститут (з 1819 р. – Санкт-Петербурзький імператорський університет). Якщо державно-правові погляди П. Д. Лодія загалом стали предметом дослідження такими науковцями, як І. Б. Усенко та І. В. Музика¹⁰, О. А. Банчук¹¹, І. З. Майданюк¹², то доволі ґрунтовний розгляд П. Д. Лодієм багатьох питань тогочасного міжнародного права і його внесок у становлення міжнародно-правової науки поки що не привертала належної уваги вітчизняних дослідників історії міжнародно-правових вчень.

П. Д. Лодій народився 4 травня 1764 р. у селі Збой (тоді територія Угорщини, нині – Словаччини) у родині священика, освіту отримав у гімназії у місті Великий Варадин (тепер це румунське місто Орадя), Ужгородській та Львівській греко-католицьких семінаріях.

З 1787 р. П. Д. Лодій – професор логіки, метафізики та моральної філософії Studium Ruthenum (україномовному відділенні при Львівському університеті, створеному австрійським урядом для підготовки кандидатів на посади греко-католицьких священиків). У 1796 р. він став директором Studium Ruthenum і деканом філософського факультету, здобув ступінь доктора філософії або за різними даними – вільних мистецтв, прав і теології, словесних наук та філософії, права і філософії чи вільних мистецтв і філософії¹⁵. У 1801–1803 рр. П. Д. Лодій був професором логіки, метафізики і моральної філософії та математики Краківського університету.

У 1803 р. разом з іншими представниками закарпатської інтелігенції (зокрема М. А. Балуг'янським, який згодом став першим ректором Петербурзького університету) був запрошений для викладацької діяльності до Петербурга. У Петербурзькому педагогічному інституті, П. Д. Лодій зайняв кафедру філософії, але водночас викладав і право «природне, приватне, публічне, державне і народне»¹⁶. Крім викладацької діяльності в педагогічному інституті, П. Д. Лодій також викладав природне право і кримінальне право на публічних курсах при цьому інституті, природне право та деякі інші дисципліни у Вищому училищі правознавства, був наглядачем училищ Архангельської та Олонецької губерній, директором Санкт-Петербурзького комерційного училища тощо. Коли у лютому 1819 р. Санкт-Петербурзький головний педагогічний інститут був перетворений на Санкт-Петербурзький університет, П. Д. Лодій став ординарним професором кафедри логіки, метафізики і моральної філософії, а у грудні цього ж року став деканом філософсько-юридичного факультету.

Загалом філософські і суспільно-політичні погляди П. Д. Лодія можуть бути охарактеризовані як прогресивні – він виступав за розвиток освіти, відмежування філософії від теології, доволі критично ставився до існуючого державного ладу тогочасної Російської імперії. Загалом він виступав як прихильник конституційної монархії, водночас зазначаючи, що за певних умов демократичний лад буде більш ефективним. Характерним є епізод, коли у 1821 р. П. Д. Лодій разом з М. А. Балуг'янським виступили на захист своїх колег, звинувачених урядом у «вільнодумстві». Однак загалом, за справедливим зауваженням І. Б. Усенко та І. В. Музики, «прояви вільнодумства ускладнювали, але не гальмували службову кар'єру Лодія. Він працював в університеті до кінця життя, до серпня 1825 р. залишався деканом факультету, а до травня 1827 р. – директором Санкт-Петербурзького комерційного училища. Окрім того, від листопада 1827 р. до своїх останніх днів був цензором Санкт-Петербурзького цензурного комітету від університету»¹⁵.

Завдяки своєму таланту та наполегливій праці він, виходець з простої родини сільського священика, зробив блискучу кар'єру і завершив свій життєвий шлях дійсним статським радником, заслуженим професором Санкт-Петербурзького університету, був пошанований багатьма нагородами. Важливо відмітити, що вчений не цурався свого українського походження, ніколи не порирав зав'язків з Закарпаттям та Львівським університетом.

За даними відомого дослідника історії російської літератури академіка М. І. Сухомлінова, П. Д. Лодій викладав природне право користуючись керівництвом австрійського вченого К. А. фон Мартіні «De lege naturali positiones», а право публічне і народне – за книгою «Positiones de jure civitatum et gentium» цього ж автора¹⁶. Є відомості, що після смерті П. Д. Лодія залишився рукопис його праці «Природне право народів», але, скоріше, він не зберігся¹⁷. Головна праця П. Д. Лодія, присвячена питанням держави і права – «Теорія загальних прав, що містить у собі філософське вчення про природне всезагальне державне право»¹⁸ побачила світ у Санкт-Петербурзі у 1828 р. Не спиняючись на аналізі вчення П. Д. Лодія про державу та праву в цілому, розглянемо міркування, висловлені цим ученим з деяких питань, що безпосередньо стосуються міжнародно-правової проблематики. П. Д. Лодій визначав державу як «нерівне суспільство вільних людей, які об'єдналися під однією верховною владою, для

досягнення загальної безпеки та благоденства»¹⁹. Під природним всезагальним або публічним державним правом П. Д. Лодій розумів «сукупність загальних або публічних законів, прав та відповідних їм обов'язків»²⁰. Природне державне право П. Д. Лодій поділяв на зовнішнє та внутрішнє. Зовнішнє природне державне право регулює «взаємні права та обов'язки незалежних держав, які розглядаються як моральні особи, що живуть у стані рівності та незалежності»²¹.

Отже, для П. Д. Лодія як класичного представника школи природного права міжнародне право мислимо тільки як частина природного права. Доволі характерним для правового вчення П. Д. Лодія є його зауваження, що «твердження про те, що держава взагалі засновує права, суперечить самій сутності права; ... права часто мають свою силу і без з'єднання людей в одну державу, як наприклад: між незалежними народами»²². Відносини між незалежними державами П. Д. Лодій фактично ототожнював з відносинами між індивідами у природному стані, тобто до утворення держави, зауважуючи, що кожна держава знаходиться у стані природної незалежності по відношенню до іншої.

Така точка зору знову ж таки є доволі типовою для представників природно-правової течії в науці міжнародного права. Виходячи з вищезазваної тези, П. Д. Лодій стверджує, що «кожна держава, як моральна особа, має власні права та обов'язки», відповідно і «кожен народ має право самозбереження, забезпечення, захисту, війни і взагалі право примусу»²³. Він наголошував, що кожна держава є одним політичним цілим, тобто складається з багатьох частин, що знаходяться у певних взаємовідносинах. Розглядаючи забезпечення зовнішньої безпеки як одну з важливих функцій держави, П. Д. Лодій убачав два шляхи до її досягнення. По-перше, необхідно, щоб інші держави не бажали порушувати безпеку держави і з цією метою, вказував він, «ми повинні поважати, шанувати, з їхніми Государями обходитися дружельбно, вступати з ними в дружні зв'язки та взаємні інтереси»²⁴. По-друге, необхідно зробити так, щоб інші народи не були в змозі порушувати безпеку держави. Шлях до цього П. Д. Лодій убачав у природних кордонах держави, які слугували б захистом для неї, а також у хоробрості та силі народу, який би стримував інші народи від нападу на державу. П. Д. Лодій виступає за відповідність кількості збройних сил території та населенню держави. За його вдалим висловом, «військо є тим щитом, яким людина захищається, але він не повинен бути настільки важким, щоб людину з ніг звалив»²⁵.

Цікавими є міркування П. Д. Лодія щодо рівності держав. Він розглядав рівність як одну з якостей «Величності», як він називав верховну владу в державі, водночас вважаючи, що ця «Величність» не обов'язково має бути одноособовою. По суті, П. Д. Лодій, хоча і дещо іншими словами, ніж це прийнято в сучасній науці міжнародного права, формулює юридичний зміст принципу суверенної рівності держав. «Величність завжди і у всякій державі має ті ж сутнісні права, а саме ті, що впливають з сутності держави; сутність же держав завжди одна й та ж сама»²⁶, – зазначав він. Він слушно наголошував, що рівності «Величностей» не суперечить ані різна форма правління, ані фізична нерівність території та кількості громадян.

Певну увагу у своїй праці П. Д. Лодій приділив правовим питанням території, яку він називав «державною областю» (*Territorium Civitatis*). Він вважав,

що державна область, – це «простір землі, всередині меж якого Верховна Громадянська Влада приводиться в дію або у виконання», а обласне право є «владою робити те, щоб ті, хто мешкає в державній області, чи будуть вони іноземцями, чи синами вітчизни, нікого не ображали та не порушували постанов держави»²⁷.

П. Д. Лодій чітко розрізняв підданих держави та іноземців, називаючи останніх «тимчасовими підданими». Цікавими є міркування П. Д. Лодія щодо правового статусу останніх. На його думку, обласне право Верховного правителя держави, крім власних підданих, поширюється також і на іноземців, які зобов'язані дотримуватися законів останньої, однак іноземці, які перебувають на території чужої держави, за деякими винятками, не можуть бути примушені до вчинення певних позитивних дій. П. Д. Лодій зазначав, що іноземці підлягають кримінальній юрисдикції держави, на території якої вони знаходяться, «бо іноземець допускається до держави під тією умовою, що він буде дотримуватися законів, виданих проти злочинців»²⁸.

Від обов'язку дотримуватися законів держави перебування не звільняються навіть іноземні государі, однак на питання, чи можна вважати государя, який перебуває на території іншої держави, тимчасовим підданим государя останньої, П. Д. Лодій давав дещо ухильну відповідь. На його думку, якщо государ потрапляє на територію іншої держави у державних справах, наприклад з метою укладення мирного договору, він має бути повністю виключений з її юрисдикції. Якщо ж він перебуває на території іншої держави у своїх приватних справах, наприклад з метою огляду місцевих пам'яток, то, на думку П. Д. Лодія, його слід розглядати як тимчасового підданого цієї держави. Водночас, враховуючи реальну практику міжнародних відносин, яка базувалася на уявленні про повне виключення іноземного монарха з юрисдикції держави перебування, П. Д. Лодій зазначав, що «між освіченими народами Європи вже прийнято, щоб до государя, подорожуючого навіть у приватних справах, ставилися як до незалежної особи»²⁹.

Таким чином, можна зробити висновок, що у праці П. Д. Лодія міститься доволі розгорнуте вчення про міжнародне право, яке він тлумачив виходячи з засад школи природного права. Окрім загальнотеоретичних питань міжнародного права, значна увага ним була приділена питанням забезпечення зовнішньої безпеки держави, рівності держав, правового статусу державної території, юрисдикції держави щодо іноземців тощо.

1. *Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В.* Міжнародне право. Основи теорії: підручник / за ред. В. Г. Буткевича. Київ, 2002. С. 98–107. 2. *Буткевич О. В.* Історія міжнародного права: підручник. 2-е вид., стереотип. Київ: Вид. Ліра-К, 2016. 412 с. 3. *Історія науки міжнародного права* / авт. кол.; под ред. А. И. Дмитриева, У. Э. Батлера. Изд. 2-е, доп. и перераб. Одесса: Феникс, 2013. С. 308–324. 4. *Мережко А. А.* История международно-правовых учений. Київ: Таксон, 2006. С. 311–350. 5. *Тарасов О. В.* Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. Харків: Право, 2014. С. 50–56. 6. *Земан І. В.* Наука міжнародного права у Львівському університеті. Львів, 2015. 320 с. 7. Див., наприклад: *Бем М. В.* Міжнародно-правові погляди Р. Лемкіна: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11. Одеса, 2014. 18 с.; *Гачкевич А. О.* Міжнародно-правові погляди Людвіка Ерліха: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2016. 20 с. 8. *Антологія української юридичної думки.* Т. 8: Міжнародне право / упорядники: В. Н. Денисов, К. О. Сав-

чук; відп. редактор В. Н. Денисов. Київ, 2004. 568 с. **9.** *Наука міжнародного права* в університеті Святого Володимира: в 2 т. Т. 1: В. А. Незабитовський, М. К. Ренненкампф, Р. І. Базінер / упорядн. О. В. Задорожній, В. А. Короткий. Київ, 2004. 264 с.; *Наука міжнародного права* в університеті Святого Володимира: в 2 т. Т. 2: О. О. Ейхельман, П. М. Богаєвський, О. О. Жилін / упорядн. О. В. Задорожній, В. А. Короткий. Київ, 2004. 456 с. **10.** *Усенко І. Б., Музика І. В.* П. Д. Лодій: філософ, правознавець, просвітник // *Часопис Київського університету права.* № 2. 2016. С. 12–19. **11.** *Банчук О. А.* Публічне і приватне право: історія українських вчень та сучасність. Київ: Конус-Ю, 2008. С. 25–27. **12.** *Майданюк І. З.* Нерівне суспільство вільних людей як форма існування держави за Петром Лодієм. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer31/904.pdf> **13.** Там само. С. 13. **14.** Там само. С. 13. **15.** Там само. С. 14. **16.** *Сухомлинов М. И.* Исследования и статьи по русской литературе и просвещению. Т. 1. Санкт-Петербург: Изд. А. С. Суворина. 1889. С. 269. **17.** *Грaбарь В. Э.* Материалы к истории литературы международного права в России (1647–1917) / научн. ред., автор биогр. очерка и сост. библиогр. У. Э. Батлер; отв. ред. и автор предисл. В. А. Томсинов. Москва: Зерцало, 2005. С. 231. **18.** *Лодий П. Д.* Теория общих прав, содержащая в себе философское учение о естественном всеобщем государственном праве. Санкт-Петербург: Тип. департамента Внешней Торговли, 1828. 435 с. **19.** Там само. С. 1. **20.** Там само. С. 3. **21.** Там само. С. 4. **22.** Там само. С. 5. **23.** Там само. С. 38. **24.** Там само. С. 42. **25.** Там само. С. 44. **26.** Там само. С. 51. **27.** Там само. С. 96. **28.** Там само. С. 99. **29.** Там само. С. 102.

Savchuk K. O. Contribution of Petro Dmutrovych Lodyi to the development of the science of international law

This article is devoted to the contribution to the development of science of international law by an outstanding Ukrainian philosopher and lawyer, a native of Transcarpathia, Petro Dmutrovych Lodyi (1764–1829). P. D. Lodyi was born on May 4, 1764, in the village of Zboi (then the territory of Hungary, now Slovakia) in the priest's family, received his education at the gymnasium in the city of Veliky Varadin (now the Romanian city of Oradea), Uzhorod and Lviv Greek-Catholic seminaries. He was a professor of logic, metaphysics and moral philosophy at Studium Ruthenum (a Ukrainian-language department at Lviv University created by the Austrian government to prepare candidates for Greek Catholic priests). In 1801–1803 years, he was a professor of logic, metaphysics and moral philosophy and mathematics at Krakow University. In 1803, along with other representatives of the Transcarpathian intelligentsia (in particular, M. A. Balugiansky, who subsequently became the first rector of the St. Petersburg University) P. D. Lodyi was invited to teaching in St. Petersburg. In the Petersburg Pedagogical Institute, P. D. Lodyi took the chair of philosophy, but at the same time he read the course of «natural, private, public, state and people's» law. When in February 1819, St. Petersburg's main pedagogical institute was transformed into a St. Petersburg University, P. D. Lodyi became an ordinary professor of the Department of Logic, Metaphysics, and Moral Philosophy, and in December of that year he became dean of the Faculty of Philosophy and Law. Main work of P. D. Lodyi, devoted to questions of state and law "The theory of general rights, which contains the philosophical doctrine of natural universal state law" was published in St. Petersburg in 1828. This work contains a fairly detailed doctrine of international law, which he interpreted on the basis of the principles of natural law school. P. D. Lodyi defined the state as "an unequal society of free people who united under one supreme authority to achieve universal security and prosperity". As natural universal or public law, P. D. Lodyi understood the "set of general or public laws, rights and their respective responsibilities". Natural state law from the Lodyi point of view is divided into external and internal. The external natural state law regulates "the mutual rights and obligations of independent states that are considered as moral persons living in a state of equality and independence". So, for P. D. Lodyi as a classical representative of the school of natural law international law is conceived only as a

part of natural law. P. D. Lodiý states that “every state, as a moral person, has its own rights and obligations”, respectively, and “every nation has the right to self-preservation, provision, protection, war and, in general, coercion law”. In the work of P. D. Lodiý also reflected the issue of ensuring the external security of the state, equality of states, legal status of the state territory, the jurisdiction of the state with regard to foreigners, etc.

Key words: history of science of international law, history of Ukrainian science of international law, theory of international law, natural law, P. D. Lodiý.

УДК 341.9

І. М. ПРОЦЕНКО,
кандидат юридичних наук

ПРИНЦИПИ ВИБОРУ ПРАВА В МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ДОГОВОРАХ ЯК НОВИЙ СПОСІБ УНІФІКАЦІЇ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

У статті досліджується юридична природа Принципів вибору права в міжнародних комерційних договорах, розроблених у 2015 р. під егідою Гаазької конференції з міжнародного приватного права. Також висвітлені причини обрання Гаазькою конференцією нового способу уніфікації норм міжнародного приватного права, визначено цілі прийняття цих Принципів, окреслено коло суб'єктів, які будуть їх застосовувати. Крім того, у статті виділені окремі положення Принципів, які сформульовані більш вдало, ніж у Законі України «Про міжнародне приватне право» 2005 р., та висловлені пропозиції щодо вдосконалення законодавства України.

Ключові слова: принцип «автономії сторін», колізійна прив'язка «закон автономії сторін», Принципи, що стосуються вибору права в міжнародних комерційних договорах 2015 р., Гаазька конференція з міжнародного приватного права, Закон України «Про міжнародне приватне право» 2005 р., міжнародне приватне право.

Проценко И. Н. Принципы выбора права в международных коммерческих договорах как новый способ унификации в сфере международного частного права

В статье исследуется юридическая природа Принципов выбора права в международных коммерческих договорах, разработанных в 2015 г. под эгидой Гаагской конференции по международному частному праву. Также освещены причины избрания Гаагской конференцией нового способа унификации норм международного частного права, определены цели принятия этих принципов, очерчен круг субъектов, которые будут их применять. Кроме того, в статье выделены отдельные положения Принципов, которые сформулированы более удачно, нежели в Законе Украины «О международном частном праве» 2005 г., и высказаны предложения по совершенствованию законодательства Украины.

Ключевые слова: принцип «автономии сторон», коллизионная привязка «закон автономии сторон», Принципы, касающиеся выбора права в международных коммерческих договорах 2015 г., Гаагская конференция по международному частному праву, Закон Украины «О международном частном праве» 2005 г., международное частное право.